

Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΧΑΡΑΚΤΙΚΗ

Μικρό χρονικό

*Η κρισιμότητα του [χαρακτικού] έργου
αποκρούει [...] κάθε ματαιότητα και κάθε διασκόρπισμα.
Παντελής Πρεβελάκης, «Περί Χαρακτικής» (1938)*

Το τοπίο της σύγχρονης ελληνικής χαρακτικής αρχίζει να διαμορφώνεται κατά την πρώτη μεταπολεμική δεκαετία, τη δεκαετία του 1950, και μάλιστα από το δεύτερο μισό της. Τότε δεσπόζουν τα ονόματα και τα έργα δύο Ελλήνων χαρακτών, του Α. Τάσσου (1914-1985) και της Βάσως Κατράκη (1914-1988). Και οι δύο είχαν ξεκινήσει τη δεκαετία του 1930 από το Εργαστήριο του αναμφισβήτητου δάσκαλου της ελληνικής χαρακτικής Γιάννη Κεφαλληνού (1894-1957) στη Σχολή Καλών Τεχνών, αλλά τώρα πια φαίνονται αποδεσμευμένοι από τον «περιορισμό των διαστάσεων» της χαρακτικής και την εξάρτησή της αποκλειστικά από την εικονογράφηση εντύπων, στην οποία είχαν θητεύσει λαμπρά. Ο Τάσος, άξιος και ικανός, μεταδίδει με τη μοναδική διδασκαλία του τις γνώσεις και τις εμπειρίες του στο Εργαστήριο Γραφικών Τεχνών της Σχολής Διακοσμητικών Τεχνών, που λειτουργούσε στον Αθηναϊκό Τεχνολογικό Όμιλο των Σχολών Δοξιάδη από το 1959. Την ίδια εποχή δουλεύει και τις χαρακτηριστικές πολύχρωμες ξυλογραφίες του με θέματα από τη μεσσηνιακή γη. Η Βάσω το 1956 παρουσιάζει τα μεγάλων διαστάσεων, μνημειακά χαράγματά της σε ψαμμίτη λίθο Σητείας, πορώδες υλικό που το δαμάζει με τα καλέμια και τα σφυριά του γλύπτη· το 1957 κερδίζει το πρώτο βραβείο χαρακτικής στην Μπιενάλε Αλεξανδρείας· από το 1958 διδάσκει τη χαρακτική στο Ελεύθερο Σπουδαστήριο Καλών Τεχνών (μετέπειτα Σχολή Βακαλό). Ας σημειωθεί επιπλέον ότι η εκλογή το 1959 ενός ακόμα μαθητή του Κεφαλληνού, του ευφάνταστου, εφευρετικού, πρωτότυπου και στην εικονογράφηση Κώστα Γραμματόπουλου (1916-2003) ως καθηγητή της χαρακτικής στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών, σε διαδοχή του τολμηρού χαράκτη Ευθύμη Παπαδημητρίου (1895-1958), συνέτεινε στον αναπροσανατολισμό των στόχων της ελληνικής χαρακτικής σε μοντέρνες τάσεις, στρέφοντάς τη προς ζωγραφικότερα αποτελέσματα. Τη δεκαετία του 1950 κάνει τα πρώτα δειλά βήματά της στην Ελλάδα η μεταξοτυπία, τεχνική που στις επόμενες δεκαετίες συντελεί στην αναπαραγωγή ζωγραφικών έργων.

Τη δεύτερη μεταπολεμική δεκαετία, τη δεκαετία του 1960, η ελληνική χαρακτική μπορεί να εμφανίζεται τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό —η Βάσω Κατράκη το 1966 τιμάται στην Μπιενάλε Βενετίας με το διεθνές βραβείο Tamarind. Η σύγχρονη ελληνική χαρακτική πασχίζει να δώσει πλέον σαφές το στίγμα της, ανεξαρτητοποιημένη. Τα χρόνια

αυτά βγαίνουν και οι πρώτοι μαθητές του Τάσσου, της Βάσως και του Γραμματόπουλου, ορισμένοι από τους οποίους συνεχίζουν τις σπουδές τους στο εξωτερικό, κυρίως στη Γαλλία. Επαφή με το ευρύτερο καλλιτεχνικό στερέωμα, γνωριμία με συνομήλικους καλλιτέχνες, αγωνία και έρευνα για καινούργια μέσα και μικτές τεχνικές, ανοίγουν ορίζοντες στους νέους Έλληνες χαρακτες, τους φέρνουν εγγύτερα σε ένα διεθνοποιημένο, παγκόσμιο περιβάλλον, που ίσως το γνώριζαν εξ αποστάσεως, με απλή ώσμωση.

Η επόμενη δεκαετία, του 1970, θα συναντήσει τη σύγχρονη ελληνική χαρακτική κάπως ανάδελφη: το ελλαδικό κοινό δεν τολμά να την προσεγγίσει ουσιαστικά, νιώθοντας αμήχανο· οι νέοι Έλληνες χαρακτες πρέπει να ασκούν απαραίτητως και τη ζωγραφική για να επιβιώσουν· η τέχνη τους, η χαρακτική, παραμένει *terra incognita* —αν όχι «τυπωμένο χαρτί»— για τους πολλούς. Επισημαίνουμε, παρ' όλα αυτά, το 1977 την ίδρυση του Κέντρου Χαρακτικής Αθηνών από τον Πίνο Παντολφίνι (1947) και την Δήμητρα Σιατερλή (1952), όπως και της εταιρείας καλλιτεχνικής λιθογραφίας ARTIGRAF των Στρατή Γούναρη (1943), Γιάννη Καρτέρη (1944-2012), †Μιχάλη Εργίνου.

Τη δεκαετία του 1980 η παραπάνω κατάσταση αλλάζει, οι συνθήκες ωριμάζουν. Μεταπτυχιακοί υπότροφοι της χαρακτικής ταξιδεύουν για ενημέρωση και περαιτέρω σπουδές σε άλλες, εκτός της Γαλλίας, χώρες, όπως η Αγγλία, η Γερμανία ή η Σοβιετική Ένωση, για να επανέλθουν αργότερα με εμπλουτισμένα τα αποθέματά τους, πιο σίγουροι. Το 1981 ιδρύεται δεύτερο Εργαστήριο Χαρακτικής στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών και καθηγητής του διορίζεται ένας άλλος μαθητής του Κεφαλληνού, ο Θανάσης Εξαρχόπουλος (1927). Τα όρια των παραδοσιακών τεχνικών της χαρακτικής υπερβαίνονται στο όνομα της αυτονομίας του έργου: έτσι το ξύλο προσβάλλεται με οξύ, τρισδιάστατα έργα χαράζονται, η μεταξοτυπία, το πλαστικό, οι ζελατίνες, το πλεξιγκλάς, χαρτόνια με γύψο, φωτοαντίγραφα, κ.ά., συνιστούν αποδεκτούς τρόπους της χαρακτικής. Η Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου και η Αίθουσα Τέχνης «Υάκινθος» του Νίκου Γρηγοράκη (1944) καθιερώνουν την έκδοση καταλόγων με επεξηγηματικά κείμενα, στο πλαίσιο εκθέσεων ελληνικής χαρακτικής που οργανώνουν. Βαθμιαία προκύπτει βιβλιογραφία της ελληνικής χαρακτικής. Το 1983 ο Ηλίας Ν. Κουβέλης (1964) ιδρύει το ομώνυμο εργαστήριο χαρακτικής και το 1987 ο Θανάσης Δημακαράκος (1953) το δικό του· τα δύο εργαστήρια έχουν ανυπολόγιστη προσφορά στον τομέα της χάραξης-εκτύπωσης εικαστικών έργων και στο απόλυτα συνυφασμένο με τη χαρακτική είδος των συλλεκτικών εκδόσεων. Από το 1987 δραστηριοποιείται η Ένωση Ελλήνων Χαρακτών. Το 1988 η Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου επιχειρεί την έκθεση «Ελληνική Μεταπολεμική Χαρακτική», ενώ στο τέλος της ίδιας δεκαετίας και το Επιμελητήριο

Εικαστικών Τεχνών Ελλάδος αποφασίζει να ενεργοποιηθεί προς την κατεύθυνση περιοδεουσών εκθέσεων σύγχρονης ελληνικής χαρακτικής.

Η δεκαετία του 1990 σταθεροποιεί τους καρπούς της προηγούμενης για τη σύγχρονη ελληνική χαρακτική. Το 1991 ο δάσκαλος του Φροντιστηρίου Τυπογραφίας και Τέχνης του Βιβλίου στην Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών Γιάννης Παπαδάκης (1934-2013) εκλέγεται καθηγητής του Α' Εργαστηρίου Χαρακτικής της, διαδεχόμενος τον Γραμματόπουλο, και το 1996 ο Γιώργος Μήλιος (1935) καθηγητής του Β' Εργαστηρίου Χαρακτικής της, διαδεχόμενος τον Εξαρχόπουλο. Εκθέσεις, συλλογές, μουσεία, δημοπρασίες χαρακτικής και βιβλίων, εργαστήρια χαρακτικής γίνονται πραγματικότητα. Έτσι η Εταιρεία Εικαστικών Τεχνών «Α. Τάσσος» καθιερώνει τον θεσμό της περιοδεύουσας έκθεσης νέων Ελλήνων χαρακτών, συλλογές νεοελληνικής και σύγχρονης ελληνικής χαρακτικής εκτίθενται, μουσεία προβάλλουν το έργο των Ελλήνων δημιουργών της χαρακτικής, ενώ το 1994 ο Γιάννης Καρτέρης ιδρύει το κέντρο ΠΕΡΙΤΕΧΝΩΝ, όπου καλλιτέχνες φιλοτεχνούν λιθογραφίες, το 1997 οι χαρακτές Μανόλης Γιανναδάκης (1954) και Ξενής Σαχίνης (1954), που διδάσκουν χαρακτική στη Σχολή Καλών Τεχνών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, συστήνουν το Κέντρο Χαρακτικής του Δήμου Νεάπολης Θεσσαλονίκης, και από το 1998 ο χαρακτής Μάρκος Καμπάνης (1955) εργάζεται στο εργαστήριο χαλκογραφίας στο Άγιον Όρος. Δεν λείπουν οι μονογραφικές και ιστοριογραφικές εκδόσεις, καθώς και αφιερώματα εφημερίδων και περιοδικών για τη νεότερη και τη σύγχρονη ελληνική χαρακτική.

Στις δύο πρώτες δεκαετίες του 21ου αιώνα η σύγχρονη ελληνική χαρακτική μοιάζει να έχει κερδίσει τον χώρο της και τον κόσμο της. Οι εκθέσεις και οι συλλογές επαυξάνονται, νέα μουσεία ιδρύονται στο κέντρο —Πινακοθήκη Γρηγοράκη – Μουσείο Χαρακτικής το 2000— και στην περιφέρεια —Μουσείο Χαρακτικής Τάκη Κατσουλίδη στον Δήμο Μεσσήνης το 2002, Ανοιχτό Εργαστήριο Χαρακτικής από το Επιμελητήριο Εικαστικών Τεχνών Ελλάδος και τον Δήμο Νίκαιας-Ρέντη το 2010, Ίδρυμα Χαρακτικής «Αρια Κομιανού» στην Κέρκυρα, και Πινακοθήκη Χαρακτικής Δήμου Ζίτσας στη μνήμη του ζωγράφου Κώστα Μαλάμου (1913-2007) το 2013—ειδικές ημερίδες για τη χαρακτική διοργανώνονται από φορείς, και εξειδικευμένες εκδόσεις πραγματοποιούνται. Περισσότερα των δύο ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα (η Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών, το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και το Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας) έχουν εισαγάγει τη θεωρία και την πράξη της χαρακτικής.